

Jáchymovská místa paměti

průvodce nedávnou minulostí

edukační doplněk
Naučné stezky Jáchymovské peklo

Procházku po bývalých uranových táborech Jáchymova lze pro vaši školu, firmu či skupinu přátel objednat na: experience@politicalprisoners.eu.

Autor: Tomáš Bouška
Metodické poznámky: Martin Kríž
Editorka: Kateřina Šustrová
Grafický design a layout: Kafka Design
© Tomáš Bouška, Martin Kríž, 2019
© Foto na zadní straně: Alina Patrick, 2019
© Foto: archiv autora (pokud není uvedeno jinak)

Vytvořeno v rámci projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“ organizovaném EUTIS, o. p. s., ve spolupráci se Spolkem Političtí vězni.cz a BBAG e.V. v roce 2019.

www.jachymovskepeklo.cz

Úvod

Tato příručka vznikla jako výstup česko-německého projektu tří nevládních organizací zaměřeného na práci s místy paměti ve vzdělávání a na to, jakým způsobem se z minulosti poučit. Naším cílem je, poskytnout vzdělavateli (ve formálním i neformálním vzdělávání), ale i široké veřejnosti metodickou příručku, která zprostředkuje možnost uchopit nesnadné téma spojené s totalitními režimy 20. století. Příručku lze uplatnit zejména na Jáchymovsku, v místech, která jsou součástí Naučné stezky Jáchymovské peklo. Věříme však, že řada tipů obsažených v příručce bude užitečná i na dalších místech paměti a poskytne vám návod, jak prohloubit výuku moderních dějin a vaši práci s mladými lidmi zlepšit.

Věřím, že díky nově osvojeným inovativním metodám budou moci pracovníci s mládeží efektivněji pracovat s těmito tématy a předávat poznatky atraktivní formou mladým lidem, které to může dovést k lepšímu pochopení problematiky totalitních režimů a také uvědomění si potřeby respektovat a ochraňovat základní principy demokracie a svobody. Také je to nasměruje k porozumění sdílených i rozdílných historických zkušeností České republiky a Německa a pochopení společné evropské historie a významu evropské integrace mezi mladými lidmi i napříč širokou veřejností.

Rád bych poděkoval všem, kteří se podíleli na úspěšné realizaci celého projektu – Tomáši Bouškovi, Tímeě Červeňové, Claudii Dombrowsky, Martinu Krížovi a Kateřině Šustrové.

Michael Murad
vedoucí projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“, EUTIS, o. p. s.

1. Místa paměti – místa vzdělávání	5
2. Naučná stezka Jáchymovské peklo	9
3. Objevme místa jáchymovské paměti	18
4. Zahrajte si s dětmi hru Skryté příběhy	29
5. Actionbound – aplikace, která učí	30
6. Pár slov o zrodu této příručky a jejích partnerech	32
7. Prostor pro poznámky a dojmy z vašeho putování	33

1. Místa paměti – místa vzdělávání

Cicero již ve starověku vyslovil okřídlenou větu: „Historie je učitelkou života.“ Na začátku 20. století podobnou myšlenku připomněl americký filozof George Santayana: „Ti, kteří si nepamatují minulost, jsou odsouzeni prožít ji znovu.“ Navzdory tomu se lidské pokolení dopouští historických omylů stále znova. Znamená to, že se Cicero i Santayana mýlili a z poznání dějin se není možné poučit? Nebo jen děláme chybu v tom, co si z historie připomínáme, či v tom, jak si ono poučení představujeme?

1.1 Co znamená poučit se z minulosti?

Tři starověcí historikové nám ukázali tři způsoby, jak se poučit z minulosti:

1. Hérodotos napsal knihu o dějinách řecko-perských válek, „aby se nezapomnělo na slavné činy, které lidé vykonali“. Ve svém díle sepsal události tak, jak mu byly převyprávěny nebo jak je pozoroval. **Nezapomenout na to, co se stalo, seznámit se s událostmi – to je jistě důležité.**
2. Thúkydídés ve svém analytickém díle *Dějiny peloponéské války* zpracoval tuto událost odlišně. Nechtěl události pouze popsat, ale kladl si za cíl odhalit jejich příčiny a důsledky. Novověk uznal tento přístup ke zkoumání dějin za vědecký. **Poučit se z dějin neznamená jen události znát, ale také rozumět jejich příčinám a důsledkům.**
3. Plútarchos se na dějiny díval skrze životní příběhy, životopisy známých lidí. Více než společenské příčiny událostí zkoumal osobní motivy a více než dopad událostí na společnost ho zajímal jejich dopad na osobnost člověka. **Ústředními pojmy jeho spisů jsou ctnost a neřest. Na dějiny se dívá prostřednictvím hodnot a na nich založených postojů.**

Historie může být učitelkou života, pokud neztratíme ze zřetele žádný z těchto tří dávných přístupů k jejímu poznávání. Musíme vycházet z faktů – události, jména, statistiky či data si nemůžeme vymýšlet ani si jich nevšímat. Jakékoliv poučení z dějin začíná tím, že dokážeme spolehlivě popsat, co se stalo. Události se však většinou nestanou náhodně – mají své příčiny a samy jsou příčinami jiných událostí. To, co se stalo, je potřeba zařadit do časových, prostorových a příčinných souvislostí – alespoň do té míry, jakou nám časový odstup a většinou neúplné zdroje umožňují. Ostatně, události jsou vždy výsledkem nejen objektivně zjiitelných příčin, ale i výsledkem subjektivních faktorů. Hodnoty, povahové, intelektové, emoční a volní vlastnosti, vzdělání, vliv sociálního prostředí a blízkých lidí – to všechno jsou faktory, které ovlivňují jednání lidí v konkrétních situacích, a to zpětně ovlivní průběh, výsledek a důsledek každé události.

1.2 Poučení je vždy osobní

Učí se každý sám za sebe. Ze stejných vyučovacích hodin, ze stejných poznávacích zájezdů, ze stejných životních zkušeností si různí lidé odnášejí různá poučení. Je to dáno pře-

devším tím, že každý přichází do učební situace se svými vlastními vědomostmi, schopnostmi, zkušenostmi, s jistým životním přesvědčením a hodnotami.

Na každém místě, které navštívíte, doporučujeme udělat tři věci:

1. Připomeňte si, co o tématu, které se zde řeší, už víte. S jakými již dříve nabytými poznatky souvisí to, co se dozvídáte na tomto místě? Vzniká mezi poznatky nějaký nový řetězec (možných) příčin a následků? Jinak řečeno, **všechny poznatky, které přijímáte, ukotvíte mezi již dříve nabytými poznatky.**
2. Nebojte se otázek. Buďte připraveni zpochybnit své dosavadní poznání, ale i své interpretace událostí, a dokonce i své hodnotící soudy o daném období a událostech, které se zde staly. Nezapomeňte, že dříve, než v našem poznání přijdou tečky na konci oznamovacích vět, musí zde být nějaké otazníky. Pokud si z místa paměti odnesete novou otázku, neznamená to, že se vaše poznání zmenšilo. Právě naopak – získalo novou možnost růstu. Nezapomeňte také na to, že otázky pomáhají ve chvílích, kdy jsou prezentovány příběhy emocionálně příliš náročné. Když budete cítit, že vás přemáhají emoce, položte si včas otázku: Co bylo příčinou této události, tohoto dění? **Aktivujte svůj rozum a hledejte možné racionální odpovědi.** Je možné, že právě tímto způsobem si z míst paměti kromě stísněného pocitu odnesete právě to důležité hlubší porozumění, které vám pomůže v současnosti či budoucnosti jednat tak, abyste události nasměrovali správným směrem.
3. Konfrontujte prezentované příběhy a události se svou vlastní životní zkušeností. Zamyslete se nad hodnotami, které vyznáváte, a nad tím, jak řešíte náročné životní situace. Ujasněte si, kým jste. Mohli byste se vy nebo vaši blízcí ocitnout v podobné situaci? Zažili jste něco, co se aspoň trochu podobá tomu, o čem se zde hovoří? Co byste dělali v této situaci? V jakých běžných situacích si můžete vyzkoušet reakce, jaké byste chtěli mít? **Vše, co se budete dozvídat, se pokuste ukotvit ve své vlastní životní zkušenosti. Pouze tak se historie může stát učitelkou vašeho života.** Ale pozor! Zvažujte situace takové, jaké byly – nepřizpůsobujte si je tak, abyste se dokázali rozhodnout snadněji. A buďte k sobě upřímní – nepřemýšlejte o sobě, jací byste chtěli být, nebo jaký jste si vytvořili sebeobraz. Přemýšlejte, jak se v životě opravdu projevujete.

1.3 Poučení závisí na věku

Pro poučení si přicházejí lidé různého věku. Při práci s nimi je třeba zohlednit psychologický a morální vývoj. Každý jedinec se vyvíjí individuálně, několik dobře míněných rad však můžeme dát. Jsou založeny na piagetovské vývojové psychologii a Kohlbergově teorii morálního vývoje:

4–8 let – mluve s dětmi o dobru a zlu, nekomplikujte, nezohledňujte kontext – bít někoho je špatné, nedovolit někomu spát je špatné, usnadnit jinému utrpení je dobré.

8–10 let – mluve s dětmi o dobru a zlu v kontextu situačního jednání – co by bylo dobré udělat v této situaci? Kdo by si zasloužil trest a za co? Kdo se zachoval správně a proč?

10–13 let – děti už mají vytvořenou představu toho, kdo je dobrý a kdo je špatný; vědí, co mají dělat dobří lidé a co dělají zlí lidé; ve vyprávění s nimi můžete větší důraz klást

na popis událostí – co všechno nám tu říkají, co se tu přesně stalo. Pokud kladou kauzální otázky, odpovězte – ale velmi zjednodušeně, aby tomu dokázali porozumět; neabstrahujte a nerelativizujte, protože kauzální myšlení teprve dozrává. V morální oblasti ještě potřebují uplatnit své černobílé představy o dobru a zlu. Nechte je to dělat, povídejte si s nimi o tom, ale nedělejte to za ně – oni sami umí říct, kdo jednal správně a kdo ne. A pokud jsou už dost zralí, sami poukáží na to, že věci nejsou černobílé.

Věk nad 13 let – umožňuje v první řadě postupovat ke složitějším kauzálním analýzám a postupně ke stále větší abstrakci. S rostoucí schopností abstrakce můžeme přidávat momenty aktualizace – co se v dnešní společnosti podobá tomu, co se dozvídáme na tomto místě? Co znamená správně jednat dnes? Co mohu udělat já v dnešním světě, aby to bylo správné?

Z hlediska morálního vývoje už nemusí nastat žádný další posun. Černobílá představa o dobru a zlu může získat odstíny šedé, ale to je jen zdokonalení stupně morálního vývoje, který již byl dosažen a v této podobě zůstává člověku až do dospělosti. U mnoha jedinců však dochází v průběhu následujících let k postupu do vyššího stádia – k morálce. Mladý člověk vnímá společenské normy, uvědomuje si jejich význam ve vztahu k ochraně práv jednotlivce a spravedlivého pořádku ve společnosti. V událostech a příbězích, které poznává na místě paměti, odhaluje porušení společenských norem a naopak, okamžiky, kdy se někdo zachoval jako slušný člověk. Výuka člověka na této úrovni morálního vývoje probíhá jako neustálé propojování rozšiřujících se poznatků, dokonalejšího poznání kauzálních souvislostí a morálních zásad a pravidel slušnosti. Lidé, kteří překonají i tento stupeň morálního vývoje, už žádné rady a vedení zvenčí nepotřebují.

1.4 Učíme se z minulosti v Jáchymově

Město Jáchymov a jeho okolí mají dlouhou paměť. Z jejího bohatství si nyní vybereme období druhé třetiny 20. století, kdy se toto místo stalo symbolem toho nejhoršího, co přinášejí totalitní politické režimy. Přijměte tuto příručku jako průvodce na procházku, na níž spolu uděláme něco pro to, abychom my ani naše děti nemuseli znovu prožít podobné peklo, jako zde prožívaly generace před námi.

V příručce nabídneme ke každému místu paměti několik vzdělávacích úkolů rozdělených do tří kategorií podle věku těch, které chceme přivést k poučení z těchto míst:

1. Úkoly pro nejmenší jsou určeny pro děti, které ještě nechodí do školy, anebo navštěvují nejnižší ročníky.
2. Úkoly pro velké holky a kluky jsou určeny těm, kteří už jsou ve škole jako doma, ale nástrahy dospívání je ještě nepotkaly.
3. Úkoly pro teenagery a dospělé jsou určeny všem, kteří už nechťejí poslouchat poučky a dobré rady starších a zkušených, ale chtějí na všechno přijít svým vlastním rozumem.

Pohled na bývalý trestanecký pracovní tábor Rovnost, 2018 (foto Filip Vonka)

Pamatujte, že každý, kdo přichází na *Naučnou stezku Jáchymovské peklo*, vstupuje na místo paměti, kde se může něco naučit. Měl by pro to udělat tři věci:

1. Zrekapitulovat své poznatky o komunistické totalitě, o pracovních a trestaneckých táborech, o Krušných horách. Své nové poznatky byste měli ukotvit mezi ty starší.
2. Přijít s nastavením otevřenosti učení, ne v pozici toho, kdo už (vše důležité) ví. Nebát se nových otázek, pomáhají totiž rozšiřovat poznání. Používat racionální otázky i jako zbraň proti příliš silným emocím – z minulosti je třeba se poučit, ne vyděsit.
3. Ukotvit nabyté poznatky ve své životní zkušenosti. Vnímat sama sebe nejen jako pozorovatele dějin minulých, ale i jako aktéra dějin přítomných a budoucích. Neboť špatné věci se stávají tehdy, když příliš mnoho lidí neví, co by mělo dělat, a tak pouze pozoruje, jak kolem nich kráčí dějiny.

Pokud přijíždíte jako rodič, učitel nebo vedoucí skupiny lidí, kterým chcete poučení z minulosti Jáchymova zprostředkovat, nezapomínejte zohledňovat věk jednotlivých členů své skupiny a jejich individuální rozdíly.

2. Naučná stezka Jáchymovské peklo

Naučná stezka Jáchymovské peklo je poznávací trasa (nejen) pro pěší turistiku vyznačená v okolí města Jáchymov žlutou (a ke konci modrou) turistickou značkou. Trasa stezky prochází místy, kde se ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století nacházely pracovní tábory pro nesvobodné pracovní síly, sloužící k těžbě uranu pro německý a sovětský jaderný program. Hlavním tématem stezky jsou právě tyto pracovní tábory a lidé v nich zavření. Historie Jáchymova je však přeci jen mnohem delší a pestřejší (uranová horečka zde trvala zhruba dvě dekády, zatímco ta stříbrná několik století – i když s přestávkami), proto stezka obsahuje informace i o starší historii města, okolní přírodě a ekologii. Trasa naučné stezky má dvanáct panelů, které doplňuje pět zastávek označených pouze QR kódy odkazujícími na webovou stránku s popisem daného zastavení. Její celková délka je 8,5 kilometru. Stezka je střední obtížnosti, vzhledem k horským podmínkám v dané lokalitě je v zimě a při prudkém dešti hůře přístupná, zato na ní lze kombinovat sportovní zážitky na kole, běžkách či sněžnicích.

2.1 Historie stezky

Původní naučná stezka vznikla v kopcích nad Jáchymovem roku 2001 z iniciativy dnes již zaniklého jáchymovského Hornického spolku Barbora. Vznik stezky tehdy podpořila karlovarská pobočka Konfederace politických vězňů ČR, město Jáchymov, Krajský úřad a okresní Klub českých turistů v Karlových Varech.

Slavnostní odhalení prvního panelu kmotry obnovené stezky, bývalými politickými vězni F. Wiendlem, H. Truncovou a Z. Mandrholcem, 2015 (foto Ondřej Besperát)

Úvodní zastavení Naučné stezky Jáchymovské peklo, 2015

Stezka postupem času nejen velmi utrpěla nájezdy vandalů a povětrnostními podmínkami, leccos se dalo také vylepšit i na jejím poměrně skromném a historicky ne zcela podloženém obsahu. Mnozí se začali obávat jejího postupného zániku. V roce 2013 proto dobrovolnický Spolek Politických vězňů.cz odstartoval projekt její obnovy. V roce 2014 se spolku podařilo realizovat úspěšnou kampaň na crowdfundingovém portálu Hithit.com a zanedlouho získat i důležitou podporu Nadačního fondu Avast a menších dárců. Do obnovy stezky se zapojili i další členové spolku, pamětníci, historici a pracovníci krajského muzea. Velmi nápomocní nám byli také podporovatelé z řad bývalých politických vězňů, za všechny můžeme jmenovat pana Zdeňka Mandrholce z Karlových Varů nebo Františka Wiendla z Klatov. Záměr podpořilo i město Jáchymov, které stezku později převzalo do správy. Obnova stezky proběhla v roce 2015 a spočívala především ve výrobě a instalaci nových panelů s aktualizovaným a doplněným obsahem v nové grafice. Obnovená naučná stezka byla otevřena 27. června 2015 v Den památky obětí komunistického režimu. Úvodní tabuli slavnostně odhalili kmotři stezky z řad pamětníků: Hana Truncová, Zdeněk Mandrholec a František Wiendl. Následovala komentovaná túra po stezce, na kterou se k nám připojila stovka účastníků a večerní Koncert pro Jáchymov skupiny The Tap Tap. Ta byla velmi nápomocná i během přípravy obnovy stezky, což Spolek Politických vězňů.cz vyneslo nominaci na Cenu Mosty za rok 2015 udělovanou Národní radou osob se zdravotním postižením.

2.2 Trasa stezky

Trasa naučné stezky vede okružem po žluté turistické značce. Začíná panelem *Naučná stezka Jáchymovské peklo* umístěným u památníku Křížová cesta ke svobodě před kostelem svatého Jáchyma a svatě Anny v Jáchymově. Stezka pokračuje do kopce kolem mincovny a po schodišti k panelu Důl Svornost. Od něj stezka půl kilometru stoupá lesem kolem panelu Stola č. 1 a panelu Mauthausenské schody nahoru na plošinu, na které stál pracovní tábor Svornost. Tam je umístěn i informační panel Tábor Svornost s přiblížením nedávno odkryté korekce – mučící kobky, která sloužila jako vězení ve vězení.

Cesta pokračuje asi 1,2 kilometru po vrstevnici k panelu Městský rybník a následně půl kilometru stoupá do prostoru bývalého pracovního tábora Nikolaj, neslavně známého pro takzvaný ruský autobus, kde je umístěn panel Tábor Nikolaj. Z Nikolaje se jde asi 700 metrů po zpevněné cestě kolem panelu Lesní porosty Jáchymovska až na místo bývalého dolu Eduard, kde je umístěn panel Důl Eduard, kde zmiňovaný „muklovský autobus“ na cestě na šichtu končil a po jejím skončení začínal.

Od Eduardu trasa klesá k panelu Heinzův rybník a pokračuje cca 1 kilometr údolím Eliášského potoka k panelu Tábory Eliáš, v jehož blízkosti je odbočka ke Skautskému kříži a mohyle připomínající utrpení zde vězněných skautů. Následuje kilometrové stoupání k zastávce Tábor Rovnost (QR kód) a panelu Důl a tábory Rovnost s největším umístěním nesvobodných pracovních sil na Jáchymovsku.

Zbývajících 1,3 kilometru směřuje po modré turistické značce kolem zastávky Švýcar (QR kód) a kaple Matky Boží (QR kód) ke kapli Panny Marie Altöttinské (QR kód), kde naučná stezka končí. Zpět do města se sestupuje kolem věže Šlikovky (bývalý hrad Freudenstein) s pěkným výhledem na horu Klínovec s vysílačem a dále pokračuje kolem hornického skanzenu Štoly č. 1, který dnes provozuje muzeum Sokolov (vedle sokolovského zámku a Dolu Jeroným).

2.3 Příběh Jáchymova

Horní město Jáchymov (St. Joachimsthal) vzniklo za stříbrné horečky v roce 1516 na popud ostrovského hraběte Štěpána Šlika. Následujících několik dekad zdejší hory proslavily jedny z tehdejších nejhlubších dolů a hornická populace čítající přes 18 000 obyvatel. Asi sto let poté hornická kladívka a mlátky v Jáchymově i blízkém okolí opět utichly. Lesk produkce stříbrných tolarů po éře živelného dobývání stříbra zešedl (zde ražený Joachimsthaller – tolar dal mimochodem i jméno dnešnímu americkému dolaru) a v kraji se nadále těžily už v podstatně menším měřítku další kovové rudy a minerály. Těch je v Krušnohorském podloží na 420 druhů.

Je smutným paradoxem, že po druhé světové válce se zdejší doly rozeznaly důlní těžbou v podobném rozsahu opět, a dokonce s nápadně podobným počtem hornických obyvatel jako na počátku 16. století. V padesátých letech 20. století tuď prošlo asi 70 000 horníků a kopce nad městem obývalo i 15 000 mužů najednou. Spolu s civilními obyvateli dole ve městě se tento počet přiblížil někdejší slávě stříbrného města. Rozdíl spočíval v trochu modernějších těžebních postupech a také v tom, že většina jáchymovských horníků zde po roce 1939 těžila uran, nikoli blyštivý mincovní kov. Šlo často (ale zdaleka ne výlučně)

o horníky z donucení, válečné, retribuční, kriminální a politické vězně, kteří obývali zdejší pracovní tábory pod pohrůžkou zastřelení. Během druhé světové války a zejména krátce po ní se začala psát nechvalně známá kapitola jáchymovských lágrů s až dvanácti pracovními tábory při uranových dolech. Tábory a polovojenské pásma bohužel slávu a zajímavost města a okolí na dlouho zastínily a odřízly od už tak hodně problematického vývoje v ostatním pohraničí.

Pohled na Jáchymov, 2018 (foto Filip Vonka)

Tuto unikátní konstelaci připomíná obnovená výše popsaná *Naučná stezka Jáchymovské peklo*. Odkazuje na bohatou minulost, neboť bez těžby stříbra v 16. století by nebylo rozsáhlé síť chodeb a stařin, a tedy poznatků o přítomnosti radioaktivního kovu v nich (smolinec – smolný kámen – Pechblende). Informační tabule na stezce vypráví příběh tohoto pozoruhodného místa a zvou k jeho novému prožití formou horské vycházky, vyjíždky či jen virtuální obhlídky zdejší pozapomenuté minulosti. Kromě krásné přírody je zde možné postřehnout hned několik dochovaných pamětihodností obklopených četnými životními příběhy.

Za druhé světové války se v místních šachtách těžil uran pro nacistický vojenský výzkum. Po skončení války (již na konci léta 1945) umožnila československá vláda využití tohoto jediného otevřeného uranového ložiska ve střední Evropě Sovětům, aby co nejrychleji získali uran pro výzkum a výrobu jaderných zbraní. Na začátku šedesátých let 20. století pak zdejší těžba strategického kovu definitivně končí a okolí dolů začínají zaplňovat rekreační (!) objekty a uměle vysazené monokultury. Od té chvíle upadá paměť uranových dolů (cíleně) v zapomnění. Poprvé je obnovena až z iniciativy přeživších pamětníků zejména z řad bývalých politických vězňů po roce 1989. Do té doby nebylo možné detaily

k uranové těžbě popularizovat ani jinak připomínat. V devadesátých letech po několika (ne všech) bývalých táborech a uranových dolech vzniká naučná stezka, kterou inicioval místní Hornický spolek Barbora ve spolupráci s Klubem českých turistů a pamětníky. Roku 2015 byla tato stezka obnovena dobrovolnickým badatelským Spolkem Političtí vězni.cz a z prostředků veřejné sbírky byly vyrobeny a aktualizovány nové informační tabule. Ty také korespondují s QR kódy Sokolovského muzea, které na zastavení Štola č. 1 provozuje populární hornický skanzen.

2.4 Poválečný Jáchymov

Hlavní pracovní silou v jáchymovských uranových dolech byli zprvu němečtí váleční zajatci a civilní brigádníci. Ti druzí ovšem za prací v dolech dojížděli příměstskými autobusy z Karlových Varů a za odpracované normy dostávali královskou odměnu (na rozdíl od střežených vězňů v táborech). Po nástupu komunismu v bývalém Československu v roce 1948 se důležitou pracovní silou (nejen) v dolech stali českoslovenští vězni včetně těch kriminálních a politických (jejich rozlišení najdete níže). Od čtyřicátých let zde byla cíleně budována soustava pracovních táborů, které byly po roce 1948 po vzoru sovětských gulagů podstatně rozšířeny a zefektivněny. Zdejšími dvanácti nesvobodnými pracovními tábory v letech 1949–1961 prošlo na 70 000 vězňů, kteří byli pod pohrůžkou násilí drženi v primitivních a zdraví nebezpečných barácích za ostnatým drátem, v dochozí vzdálenosti od důlní jámy a nemyslitelně dalekém odloučení od svých blízkých. Důvod takového počínání spočíval v levné pracovní síle a snaze maximálně zkrátit její přesun na pracoviště, tedy nikoli ve snaze vězeňskou populaci v táborech vyhladit (na rozdíl od nacistických koncentračních táborů). Přesto zde panovaly tak tvrdé podmínky, že si političtí vězni přezdívali zkratkou MUKL (muž určený k likvidaci). Při každodenní nucené práci v dolech i na povrchu docházelo k závažným úrazům, nakažlivým chorobám i nemocem z ozáření. Během patnácti poválečných let bylo na Jáchymovsku vytěženo a do Sovětského svazu dodáno na 7 940 tun uranového koncentráту a vyraženo na 1 102 kilometrů chodeb. Celý prostor Jáchymovska se stal v období aktivní těžby uranu uzavřenou oblastí, kam byli vpouštěni jen místní obyvatelé a zaměstnanci s legitimací. Míru devastace zdejší přírody i lidského fyzického a psychického zdraví dosud nikdo hmotně nevyčíslil a je otázkou, zda je to vůbec možné.

2.5 Struktura pracovníků v jáchymovském uranovém průmyslu po druhé světové válce

- **Němečtí váleční zajatci.** Původně němečtí nacističtí vojáci zajatí sovětskou armádou. Do Jáchymova byli nasazeni ze sovětských táborů a táborů ve Štětíně (Polsko) v počtu asi 4 000 mužů. V roce 1949 byli předáni do Německa.
- **Retribuční vězni.** Odsouzení mimořádnými lidovými soudy dle takzvaného velkého a malého retribučního dekretu prezidenta republiky z roku 1945. Tato skupina zahrnovala zejména německé válečné zločince, české kolaboranty a představitele fašistické Slovenské republiky. Mezi ostatními vězni měli tito v poválečném období převahu.

Rok	Pracovníků celkem	Civilistů	Vězňů	Válečných zajatců
1945	237	237		
1946	909	62		847
1947	3 742	1 786		1 956
1948	7 966	4 303		3 663
1949	13 653	9 128	1 135	3 390
1950	17 781	11 002	6 779	
1951	24 867	14 119	10 748	
1952	33 320	19 946	13 374	
1953	40 317	26 496	13 821	
1954	44 368	32 398	11 970	
1955	46 351	37 137	9 214	
1956	43 897	36 772	7 125	
1957	42 848	36 532	6 316	
1958	37 167	30 564	6 603	
1959	30 244	25 251	4 993	
1960	25 633	22 710	2 923	
1970	24 116	24 116		
1980	30 914	30 914		
1990	20 953	20 953		

Zdroj: KARLSCH, Rainer – ZEMAN, Zbyněk. *Uranium Matters. Central European Uranium in International Politics, 1900–1960*. New York: Central European University Press, 2008, s. 114

Celkový stav pracovníků a procento vězňů v národním podniku Jáchymovské doly

	1946	1947	1948	1949
NDR	15,7	150	321,2	767,8
ČSR	18	49,1	103,2	147,3
Bulharsko	26,6	7,6	18,2	30,3
Polsko	–	2,3	9,3	43,3

Zdroj: BOCH, Rudolf-KARLSCH, Rainer. *Uranbergbau im Kalten Krieg. Die Wismut im sowjetischen Atomkomplex. Band 1: Studien*. Berlin: Ch. Links Verlag, 2011, s. 65

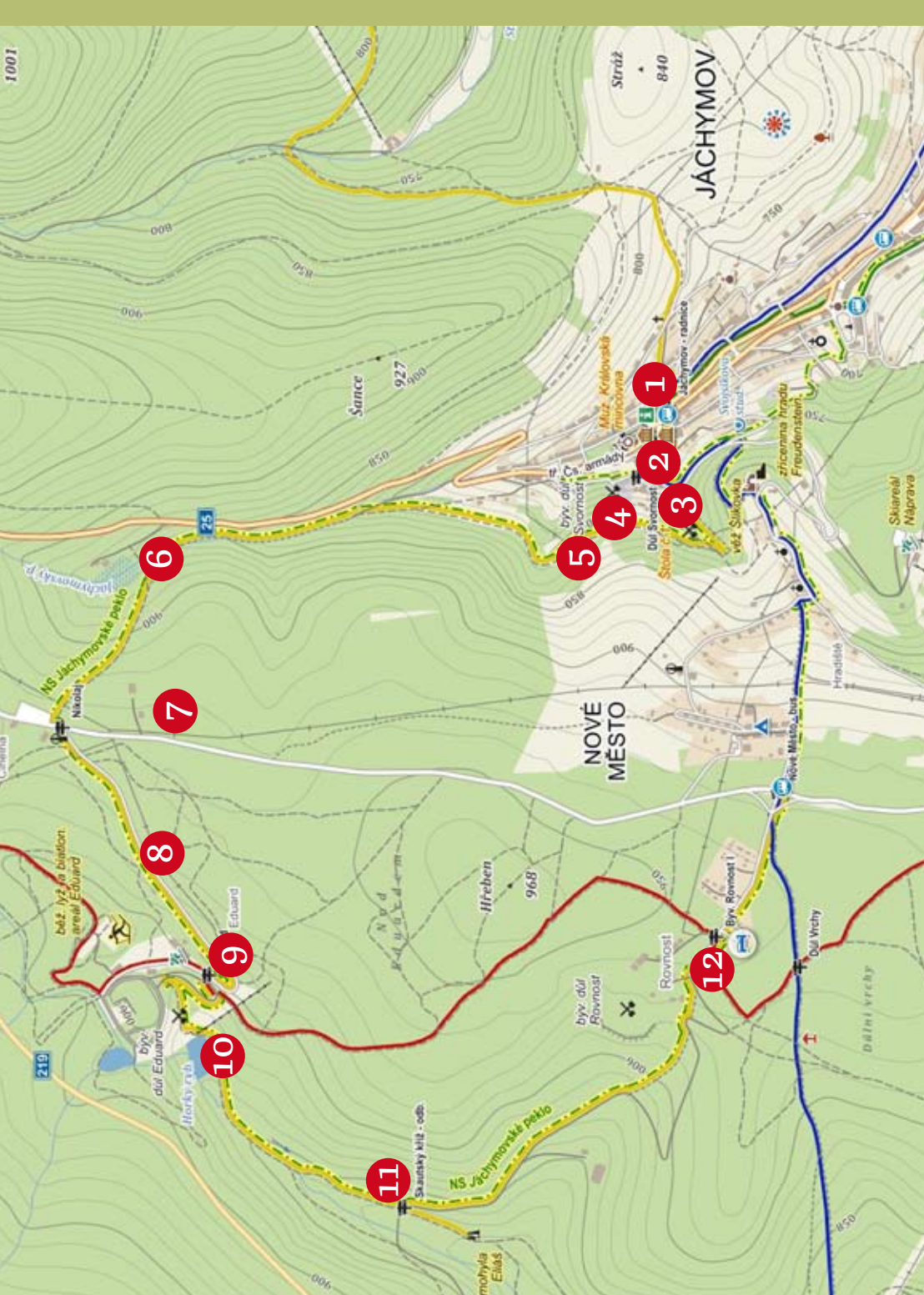
Těžba uranu pro jadernou energetiku (v tunách)

Vězni německé národnosti byli později (do roku 1950 většina a po roce 1955 všichni) propuštěni a následně odsunuti.

- **Kriminální vězni.** Odsouzení okresními a krajskými trestními soudy za kriminální delikty.
- **Političtí vězni.** Většinou odsouzeni státním soudem za trestné činy proti bezpečnosti republiky podle zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, a později trestního zákona č. 86/1950 Sb. Odhaduje se, že ve zdejší vězeňské populaci tvořili až 40 %.
- **Chovanci táborů nucené práce (TNP).** TNP byly zřízeny zákonem č. 247/48 Sb., o táborech nucené práce, a většinou bez řádného soudu do nich byly umísťovány především z preventivních důvodů osoby považované za režimu nepřátelské, a to až na dobu dvou let. O přikázání do TNP nerozhodoval soud, ale komise příslušných národních výborů či stranických orgánů.
- **Civilisté.** Kvůli nedostatku pracovních sil byl civilním zaměstnancům poskytován vysoký plat a řada výhod. Mnozí civilisté současně politickým vězňům pomáhali – pašovali tajných dopisů (motáků) rodině nebo knih z/do tábora a podobně.

2.6 Další místa paměti mimo naučnou stezku

Mimo trasu takřka devítikilometrového okruhu současné naučné stezky se nacházelo několik dalších pracovních táborů a uranových dolů: byly to například Mariánská, Barbora, Bratrství nebo úpravna uranové rudy známá dnes jako Národní kulturní památka Rudá věž smrti (krycí název „L“), kde byli vězni komunistického režimu, zejména kněží a ostatní političtí vězni, vystavováni vysokým dávkám radioaktivního záření na úpravně rudy. Právě na Rudé věži smrti byl vytěžený materiál tříděn, drcen a nakládán do železničních vagónů, které byly i několikrát týdně vypravovány přes celé Československo do Sovětského svazu. Takto vyvezené (a ztracené) nerostné bohatství dosud nikdo finančně neodhadl a český stát za tuto újmu nebyl odškodněn (patrně s ohledem na tajnou Sovětsko-Československou dohodu o dodávkách uranu z konce roku 1945). Momentálně v dodnes stojícím objektu věže alespoň vzniká mezinárodní památník otrockých prací a vzdělávací centrum.

Trasa Naučné stezky Jáchymovské peklo

Zastavení na stezce:

- 1 NS JÁCHYMOVSKÉ PEKLO
- 2 DŮL SVORNOST
- 3 ŠTOLA Č. 1
- 4 MAUTHAUSENSKÉ SCHODY
- 5 TÁBOR SVORNOST
- 6 MĚSTSKÝ RYBNÍK
- 7 TÁBOR NIKOLAJ
- 8 LESNÍ POROSTY JÁCHYMOVSKA
- 9 DŮL EDUARD
- 10 HEINZŮV RYBNÍK
- 11 TÁBORY ELIÁŠ
- 12 DŮL A TÁBORY ROVNOST

3. Objevme místa jáchymovské paměti

3.1 Křížová cesta ke svobodě

V horní části jáchymovského náměstí byl vytvořen v roce 1996 vůbec první místní památník věnovaný připomínce komunistického útlaču muklů v bývalém Československu. Připomíná pracovní tábory a šachty při uranových dolech, a to nejen v Jáchymově, ale také v oblastech Horního Slavkova a Příbrami, a nese název Křížová cesta ke svobodě. Zhotovil jej český sochař Roman Podrázský, kterého tím pověřil Zdeněk Mandrholec z karlovarské pobočky Konfederace politických vězňů České republiky. Skládá se z kamenných plastik s názvem vězeňských táborů a uranových dolů a centrální sochy s názvem Brána ke svobodě. Ta představuje rozbitou vězeňskou mříž, kterou podpírá na přední straně muž a na zadní straně žena. Navzdory tomu, že ženy nebyly v rámci vězeňské populace v uranových dolech zastoupeny, v kamenných věznicích trpěly, stejně jako je postihovalo odloučení od svých partnerů či rodinných příslušníků. Musely také bojovat v tehdejší československé společnosti s všudypřítomnou diskriminací. Dodnes se ostatně na ženské příběhy perzekuce často zapomíná.

U památníku Křížová cesta ke svobodě se každý rok koná vzpomínkový ceremoniál dosud žijících pamětníků z České republiky i ze Slovenska. Od roku 1990 se zde muklové setkávají vždy poslední květnovou sobotu s politickými představiteli a zástupci médií při vzpomínkové bohoslužbě v kostele a následujícím ceremoniálu, který se nazývá Jáchymovské peklo. Při této příležitosti se k památníku kladou věnce, hraje vojenská hudba a pronáší se politické projevy v duchu hesla „vzpomeňme a nezapomeňme“. Z tohoto důvodu Jáchy-

Vzpomínkové místo před kostelem sv. Jáchyma, 2015

mov často symbolizuje utrpení způsobené komunistickým režimem v Československu, jakkoli město nedávno oslavilo 500 let od svého založení a komunistické pracovní tábory se nad městem nacházely „jen“ asi dvanáct let.

Památník je poutním místem, které veřejnosti připomíná výlučně politické perzekuce ze strany komunistického režimu v Československu v letech 1948–1989. Věnuje se tedy „pouze“ osudům československých politických vězňů. Pomíjí bohužel utrpení válečných vězňů i těch z časů raně poválečných, tedy vězňů kriminálních a retribučních, ačkoli i oni si ve zdejších trestaneckých pracovních táborech a uranových dolech odpykávali svůj trest odnětí svobody a odcházeli mnohdy s nemocemi z ozáření. Toto poutní místo každopádně začíná a také končí trasu obnovené *Naučné stezky Jáchymovské peklo*. Kromě pamětních kamenů Podrázského sousoší je zde proto návštěvníkům k dispozici informační tabule, která popisuje trasu naučné stezky se všemi dvanácti zastaveními.

3.1.1 Pracovní úkoly

Úkol pro nejmenší

1. Zaměřte se na symbol mříže na centrální soše. Promluvte si s dětmi o tom, co symbolizuje mříž. Jak se cítí člověk v kleci? Za mříží? Ve vězení? Je správné vsadit za mříže toho, kdo si myslí něco jiného než já?

Úkoly pro velké holky a kluky

1. Vycházejte z centrální sochy. Zaměřte se na symbol mříže a na naznačené utrpení postav. Promluvte si o tom, co pro člověka znamená svoboda a co její ztráta. Koho a proč je správné (přípustné) omezit na svobodě? Co bychom mohli říci těm, kteří chtějí nespravedlivě vzít svobodu jiným lidem?
2. Mluvte o tom, kdy a jak bychom mohli pomoci těm, kteří trpí omezením svobody.
3. Procházejte zastaveními křížové cesty a mluvte o tom, co zobrazují, co se tam asi stalo.

Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Památník nese název Křížová cesta ke svobodě. Zjistěte, co křížová cesta obecně znamená a objasněte souvislosti s památníkem věnovaným politickým vězňům v uranových dolech Československa po roce 1948.
2. Kromě muže na přední straně centrální sochy památníku lze nalézt na zadní straně rozbité vězeňské mříže také ženu. Vysvětlete, proč je zde znázorněna, ačkoli vězněnými v dolech a táborech Jáchymovska, Slavkovska a Příbrami byli muži.
3. Vysvětlete, proč památník nese časové označení 1948–1989, ačkoli političtí vězni pracovali v uranových dolech v Jáchymově, Slavkově a Příbrami pouze do roku 1961.
4. Zkuste najít důvody, proč památník připomíná jen utrpení politických vězňů v uranových dolech a táborech. Důvody objasněte.
5. Popište, co by mohlo být, podle vašeho názoru, hlavní motivací dnešních politiků, aby se účastnili každoroční bohoslužby a vzpomínkového ceremoniálu Jáchymovské peklo, který probíhá na konci května na náměstí před kostelem sv. Jáchyma.
6. Navrhněte, jak by mohl vypadat památník určený také válečným zajatcům a vězňům z počátku poválečného období (například německy mluvícím retribučním vězňům) v Jáchymově. Váš návrh může zahrnovat mimo jiného následující prvky: tvar, symboly, nápisy, materiál, umístění. Svůj návrh vysvětlete.

3.2 „Mauthausenské schody“ a tábor Svornost

Na 260 schodů nazývaných „Mauthausenské“ spojovalo trestanecký tábor Svornost (Eintracht) s dolem Svornost v koridoru z ostatních drátů umístěném ve velmi strmém svahu. Jak název napovídá, odkazuje na schodiště v nacistickém koncentračním táboře Mauthausen, ve kterém viděli někteří vězni paralelu s Jáchymovem. V tomto táboře byli v letech 1939–1945 postupně internováni váleční vězni nacistického Německa, kteří byli nasazeni na rabování uranové rudy pro výzkum a vývoj atomových zbraní. Jáchymov byl na podzim 1938 jako součást Sudet přičleněn k německé říši. Po skončení druhé světové války se Jáchymov vrátil na politickou mapu Československa a tábor Svornost začali plnit nejprve retribuční a váleční vězni německé národnosti. Od roku 1949 pak šlo o vězně politické, které sem zavíral komunistický režim. „Mauthausenské schody“ spojovaly pracovní tábor s dolem Svornost, který se nachází uprostřed města, až do roku 1954, kdy byl tábor zrušen. Několik stovek nucených obyvatel tábora muselo schody denně sejít a zase vystoupat cestou na šichtu a zpět. Strmý svah byl v kombinaci s deštěm a sněhem velmi náročným terénem, zato však byl dobře strážný ozbrojenými dozorci u paty i temene schodiště. Protože nahore v táboře zpočátku nebyla pitná voda, vězni ji museli nosit po schodech ručně. Po zbourání tábora ztratily schody svůj účel. V šedesátých letech je StB nechala i s koridorem z ostatních drátů odstranit a do roku 1993 byly zapomenuty. Pak se jejich rekonstrukce chopili členové místního Hornického spolku Barbora a polovinu schodiště zrekonstruovali v rámci nově vybudované *Naučné stezky Jáchymovské peklo*. Po nějakém čase schody i stezka a informační tabule na jednotlivých zastaveních zastaraly a paměť míst se začala opět vytrácet. V roce 2015 se o nápravu pokusilo Sokolovské muzeum, které v rámci revitalizace hornického skanzenu Štola č. 1 nechalo vybudovat nové makety původního schodiště i části oplocení a strážní věže tábora Svornost. Při této příležitosti byla také odkryta a zpřístupněna táborová korekce. K této iniciativě se přidal dobrovolnický spolek Političtí vězni.cz, který obnovil zanikající *Naučnou stezku Jáchymovské peklo* a její informační tabule (jak vysvětleno výše).

3.2.1 Pracovní úkoly

Úkol pro nejmenší

1. Zkuste společně vyjít po schodech a sledujte, kdy se začnete cítit unaveni a už nebudete chtít stoupat výše. Pak si promluvte o tom, jaké by to bylo, kdybyste po těch schodech začali stoupat už unaveni, třeba po těžké práci. Mluvte o dobrých pracovních podmínkách jako o cenném výdobytku současnosti.
2. Pohovořte o tom, zda je správné trestat někoho tak, že mu způsobíme nadměrné utrpení, třeba vyčerpaním.

Úkoly pro velké holky a kluky

1. Začněte společným povídáním o pracovním dnu vězně v tomto táboře. O jeho cestě do práce, pracovní náplni a cestě z práce. O podmínkách, které ho čekaly v táboře. Jaký byl jeho život?
2. Ani dozorci v táboře nebyli všichni stejní – někteří byli hodnější a někteří byli opravdu krutí. Jak by mohl lidštější dozorce zacházet s vězni, aby jim usnadnil jejich strádání?

„Mauthausenské schody“ před rekonstrukcí v roce 2014 a opravené schody v roce 2018

3. Co by mohli udělat občané, kteří by se dozvěděli o těžkém životě vězňů, aby zabránili tomuto utrpení? Proč to tenkrát asi neudělali anebo nemohli udělat?

Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Přečtěte si informace o tomto místě a jeho historii – kdo zde byl vězněn a kdo byl věznitel. Zkuste odhadnout, kdo těmto schodům dal přezdívku „Mauthausenské“ a proč. Co to o něm/nich vypovídá? (Pokud nevíte, čím je známé město Mauthausen, zeptejte se někoho lépe informovaného nebo si informace vyhledejte na internetu.)

2. Popište kresbu bývalého politického vězně. Vysvětlete, co je na ní důležité a co nejasné.
3. Najděte důvody, pro které se komunistický režim v šedesátých letech rozhodl nechat „Mauthausenské schody“ částečně zbourat.
4. Najděte argumenty pro a proti rekonstrukci tohoto schodiště. Pokud je vás víc, přemýšlejte společně a diskutujte.
5. Co podle vás vedlo Sokolovské muzeum a spolek Političtí vězni.cz k obnově bývalého tábora včetně schodiště a *Naučné stezky Jáchymovské peklo*?

3.3 Ruský autobus a tábor Nikolaj

„Ruský autobus‘, tak se říkalo útvaru vytvořenému z lidských těl. Stovky vězňů se sestoupilo na lágru do pětistupňů a dozorcí tento ‚ÚTVAR‘ pevně obemknuli konopným lanem, později ocelovým. Lano bylo uzavřeno na visací zámek, od něhož měl klíč vedoucí eskorty, který pokaždé upozornil, že v případě útěku se okamžitě střílí bez výstrahy. Tato masa 250–300 těl se pak musela dát do pohybu a všichni stejným krokem, za každého počasí, přes civilní pásmo dojít na určené pracoviště vzdálené zhruba 950 metrů na šachtu Eduard. Spočítal jsem si, že jsem tímto způsobem nachodil přes 1 140 kilometrů.“

Zdeněk Mandrholec (*1930), bývalý jáchymovský politický vězeň odsouzený k nucené práci na táboře Nikolaj. (Zdroj: Svědecká výpověď pro informační panel Spolku Političtí vězni.cz při obnovování *Naučné stezky Jáchymovské peklo*, 24. května 2015.)

Tábor Nikolaj u Jáchymova, nejprve tábor nucené práce (TNP) a od listopadu 1951 nápravně pracovní tábor (NPT), nestál v bezprostřední blízkosti uranového dolu jako ostatní tábory jáchymovského revíru. Zde držení političtí a kriminální vězni československého komunistického režimu museli na šichtu do nejbližší šachty Eduard docházet. Byli zde nuceni dolovat v podzemí uran pro sovětský jaderný průmysl. Vzhledem k tomu, že cesta k uranové šachtě vedla přes frekventovanou silnici pro dopravu uranové rudy i civilní zaměstnance, byli vězňové vázání do lidského balíku a ostře střeženi. Vzhledem k primitivnímu, ale funkčnímu opatření s konopným lanem nebo ocelovým drátem se pro tento druh dopravy vězňů vžil posměšný název „ruský autobus“. Dopravní zařízení a stav autobusů v Sovětském svazu byl prý na podobně nízké úrovni. Na táboře Nikolaj panovaly vedle takto řešené eskorty do zaměstnání obzvláště tvrdé povětrnostní podmínky, které spolu se zostřeným vězeňským režimem činily z lágru jedno z nejhorších vězení v republice. Poté, co byli vězni propuštěni na svobodu, museli místopřísežně podepsat, že nebudou o svých zkušenostech z táborů a těžby uranu nikomu vyprávět.

3.3.1 Pracovní úkoly

Úkol pro nejmenší

1. Zkuste svázat svou pravou nohu s levou nohou svého dítěte a slibte si odměnu, jestli se vám podaří tímhle způsobem projít k nějakému místu (k nejbližšímu stromu, k mraveništi, na blízkou mýtinu...). Pak si promluvte o tom, jestli to bylo snadné nebo těžké. Jaké by to bylo, kdyby člověka někdo nutil takhle chodit do školy nebo do práce?

Úkoly pro velké holky a kluky

1. Proč dozorcí nechtěli, aby vězni jezdili do práce stejným způsobem, jako běžní obyvatelé, třeba linkovým autobusem? Proč jim záleželo na tom, aby nemohli spolu mluvit vězni a lidé, kteří nebyli v táborech věznění?
2. Kdo v dnešní společnosti dbá na to, aby lidé měli informace o tom, co se ve společnosti děje a aby se nedaly utajit nepohodlné informace?

Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Vysvětlete, co znamená pojem „ruský autobus“.
2. Popište, kdo mohl tento termín používat a z jakého důvodu.
3. Když se vězni tímto způsobem pohybovali v nestřeženém prostoru Jáchymova, co si o nich mohlo myslet civilní obyvatelstvo?
4. Vžijte se do role bývalého vězně, který byl propuštěn z tábora Nikolaj a musel podepsat, že nikomu o svých zkušenostech nepoví. Uveďte situaci, v níž se přesto někomu během důvěrného rozhovoru o „ruském autobusu“ zmíní.

3.4 Mohyla Eliáš a tábory pro vězněné skauty

Skautské hnutí založené v roce 1907 v Anglii se v bývalém Československu rozšířilo pod názvem Junák. Lilie a trojlístek jsou tradiční skautské symboly. Obecným cílem mezinárodního, nábožensky i politicky nezávislého skautingu je podporovat rozvoj mladých lidí k tomu, aby ve společnosti dovedli převzít zodpovědnost. Junák byl po převzetí moci komunistickou stranou v roce 1948 postupně zakázán a mládežnické aktivity byly ponechány výhradně v rukou státních organizací. Komunisté spatřovali ve skautském hnutí prozápadní a imperialistické tendence, které byly pro režim škodlivé. Mnoho skautů se zákazem nedalo odradit a nadále se ilegálně scházelo a organizovalo. Někteří dospělí členové byli v politických procesech odsouzeni na mnoho let vězení a byli nasazeni v jáchymovských uranových dolech na nucenou práci. Během pražského jara byl skauting krátce znovu povolen v letech 1968–1970 a pak opět zakázán. Od roku 1992 se na Jáchymovsku vzpomíná prostřednictvím dřevěného kříže na mohyle Eliáš na skauty zavržené v uranových pracovních táborech a dolech. Naposledy v roce 2013 byl kříž obnoven. V blízkosti památného kříže stojí vzpomínková tabule s bližšími informacemi a výstřižky z novin, které se týkají paměti místa a skautů, kteří během komunistického režimu trpěli. Jeho autorem je skautský vedoucí místní pobočky jáchymovského Junáka Arnika, pan Tomáš Barth a jeho kolegové.

3.5.1 Pracovní úkoly

Úkol pro nejmenší

1. Všímněte si nápisu „Bojuj se zlem!“ na logu památníku. Pověďte si o tom, kdy jste viděli někoho bojovat se zlem – třeba bránit slabšího. Hovořte o tom, jak důležité je být odvážný. Mluvte o odvaze i v situacích, kdy nestojíme proti někomu zlému, ale kdy nás třeba jenom naše lenost nebo pohodlnost navádí, abychom neuklidili svůj pokoj, nepomohli rodičům v kuchyni a podobně. Anebo když nám v tom brání kamarád, který nám nabízí mnohem lepší nápady, jak strávit čas určený na úklid a pomoc v domácnosti.

Skautská mohyla Eliáš, 2018

Skautská nástěnka vedle mohyly na Eliáš, 2017

Úkoly pro velké holky a kluky

1. Zjistěte více o skautingu. Zeptejte se někoho, nebo využijte internet ve svém smartphonu. Jaké ctnosti si cení skauti či junáci? Jak by se měl zachovat člověk s těmito ctnostmi, kdyby třeba viděl „ruský autobus“ na táboře Nikolaj nebo vězně vláčící pitnou vodu nahoru po Mauthausenských schodech do tábora Svornost?
2. Přemýšlejte o mottu „Bojuj se zlem“. Vzpomeň si na jednu situaci, kdy jsi se zlem bojoval a na jinou situaci, kdy jsi to neudělal. Co chybí člověku, který se zlem nechce bojovat? Co chybělo tobě?
3. Co by mohlo lidi povzbudit k tomu, aby se zlu nepoddávali? Jak k tomu můžeš přispět ty?
4. Přijedte na toto místo v den, kdy se zde koná vzpomínková akce skautů a promluvte si na výše uvedená témata se současnými skauty, ale i se starší generací skautů, kteří možná sami byli vystaveni pronásledování komunistickým režimem.

Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Zjistěte, komu je památný kříž určen a kdo ho postavil.
2. Vysvětlete, proč bylo pro umístění kříže zvoleno právě toto místo.
3. Objasněte letopočty 1948–1968, které rámuji důležitý úsek nedávné československé historie, a jejich souvislost s plaketou na kříži.
4. Popište důvody, pro které považoval komunistický režim v Československu skauty za nebezpečné. Zamyslete se nad dalšími mládežnickými hnutími, která mohla být z podobných důvodů také zakázána.
5. Vyjmenujte a vysvětlete symboly použité na logu památníku Eliáš, včetně motta: „Bojuj se zlem!“
6. Vysvětlete, proč se skautský památník týká také neskautů.

3.5 „Palečkův hrad“ a tábor Rovnost

V areálu bývalého trestaneckého pracovního tábora a dolu Rovnost (Gleichheit, do roku 1945 šachta Werner), který patřil mezi největší v jáchymovském revíru, se dnes rozkládá chatová osada s asi dvěma tucty rekreačních objektů, které jsou jen částečně přístupné veřejnosti.

Na šachtě Werner museli v letech 1939 až 1945 pracovat váleční vězni z východní Evropy, kteří těžili uranovou rudu pro nacistické Německo. Nedaleký lágr byl po skončení druhé světové války využit pro kriminální a německé válečné vězně, kteří byli na základě československo-sovětské smlouvy nasazeni na dobývání uranu pro vývoj sovětských atomových zbraní. Zkraje roku 1949 byli do tábora převezeni první političtí vězni československého komunistického režimu. Životní podmínky tam byly velmi tvrdé a práce na povrchu i v hlubině s sebou přinášela těžké úrazy.

Podle některých zdrojů stál v padesátých letech nad hlavní branou do tábora nápis „Práce ke svobodě“, český ekvivalent „Arbeit macht frei“. Dnes na tomtéž místě stojí závora s nápisem „Privat“, znemožňující nepovolaným osobám vstup do osady na území bývalého tábora. Celá oblast se v tomto případě od období padesátých let výrazně proměnila, velikost a podoba někdejšího tábora i dolu v podstatě nejde v terénu rozeznat. Proto se

Důlní vozík v rekreační chatové osadě na Rovnosti

Závora v bývalém hlavním vjezdu do tábora Rovnost, která nyní brání nepovolaným ve vstupu do chatové osady

dobrovolní badatelé a vědci ze Spolku Politických vězňů.cz spojili se studenty geoinformatiky a kartografie z Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze a vytvořili 3D vizualizaci, která areál přibližuje v období počátku padesátých let. V 3D modelu je také vidět takzvaný Palečkův hrádek, o kterém se dochovaly jen neověřené informace.

Podle vzpomínek bývalých politických vězňů tento táborový velitel zastřelil nejméně čtyři vězně při pokusu o útěk. Kromě toho František Paleček s potěšením trestal vězněné svěd-

Palečkův hrad na táboře Rovnost, 2015

ky Jehovovy několikahodinovým stáním v pozoru při sněhové vánici, protože odmítali rabovat uran pro válečné účely. Palečkův hrádek se nachází kousek od zastavení naučné stezky s názvem Důl a tábor Rovnost v dnes volně přístupné části rekreační osady, která byla součástí někdejšího dolového území. Čelní strana hrádku byla vybrána jako hlavní motiv pro logo obnovené *Naučné stezky Jáchymovské peklo*. Opočal stojící ruina převlékárny, ve které se vězni převlékali do fáracích převleků a všeli své oblečení na řetízkové kladky ke stropu, byla vybudována v roce 1956. V 3D vizualizaci tábora proto není k vidění. Převlékárna se dnes tiše rozpadá a stojí nevyužitá vedle nově vystavěné rekreační chaty.

3.5.1 Pracovní úkoly

Úkol pro nejmenší

1. Promluvte si o tom, jestli jste někdy byli svědky toho, jak někdo silnější nutí někoho slabšího dělat věci, které jsou zbytečné, nepříjemné, nebo je prostě ten slabší nechce dělat. Jak se cítí ten slabší? Bylo takové chování potrestáno? Co by se mohlo stát, kdyby potrestáno nebylo?

Úkoly pro velké holky a kluky

1. Představte si situaci, kdy někdo silnější nutí někoho slabšího dělat něco nepříjemného a zbytečného. Jak se má zachovat ten slabší? Jak bychom mu mohli pomoci my, kteří o tom víme?
2. Přečtěte si informace o tomto místě. Zkuste popsat pracovní den velitele tábora Palečka. Udělejte to třeba formou zápisu do deníčku.

Úkoly pro teenagery a dospělé

1. Okomentuj areál lágru a dolu Rovnost, který zobrazuje 3D animace v hornickém skanzenu Štola č. 1 v Jáchymově. Vyjmenuj prvky, které se ti zdají pozoruhodné.

2. Co připomíná nápis „Prací ke svobodě“ („Arbeit macht frei“) nad hlavní branou modelu tábora Rovnost? Zkuste přijít na to, kdo mohl v padesátých letech takový nápis použít a nechat ho na tábor umístit.
3. Podívejte se na fotky současného stavu dolového území a bývalého tábora Rovnost. Uhodněte, co by si mohl myslet bývalý vězeň tohoto tábora, kdyby teď viděl místo, kde dříve nuceně pracoval.

Hornická převlékárna na Rovnosti

4. Zdá se vám Palečkův hrad jako vhodný motiv pro logo stezky, která dnes informuje o historii Jáchymova? Vysvětlete svoje stanovisko.
5. Měli bychom rekonstruovat budovu hornické šatny a vrátit ji do původního stavu z roku 1956? Vysvětlete svoji odpověď.
6. Chtěli byste strávit prázdniny či dovolenou na chatě, která stojí na bývalém dole či pracovním táboře? Vysvětlete svoji odpověď.
7. Diskutujte se spolužačkou/spolužákem, zda by bylo lepší použít prostory bývalého dolu a pracovního tábora pro rekreační účely nebo vstup veřejnosti úplně znemožnit. Jak jinak by bylo možné celý prostor smysluplně využít?

4. Zahrajte si s dětmi hru Skryté příběhy

V pátrací venkovní hře Skryté příběhy vás přeneseme strojem času do roku 1949. Zatímco stejnojmenná mobilní aplikace vás naviguje po herní trase, vy s dětmi pracujete na tom, abyste pozměnili běh dějin.

Tato venkovní hra je určena především rodinám s dětmi (od 6 let), ale její kouzlo je v tom, že zaujme i dospělé. Odehrává se v prostoru bývalých pracovních táborů, kudy vede Naučná stezka Jáchymovské peklo. Jde o výlet za poznáním v délce 8 kilometrů a ke hře potřebujete jen pohodlné boty a chytrý telefon s aplikací Skryté příběhy, kterou si stáhnete zdarma na Google Play či iTunes.

Google Play

iTunes

Aplikace vám bude ukazovat trasu i vaši momentální polohu na mapě. Na jednotlivých zastaveních vám zprostředkuje příběh politického vězně Karla Pecky, kterému musíte pomoci v různých situacích. Balíček dat s mapou a audiem si můžete stáhnout doma na wifi, a tak při hře nepotřebujete mobilní data.

Jáchymovský skrytý příběh je o spisovateli Karlu Peckovi, který je ve svých jednadvaceti letech odsouzen za velezradu k jedenácti letům v komunistických pracovních táborech. Pecka čelí nelidskému zacházení zdejších bachařů, nedůstojným a život ohrožujícím podmínkám a potřebuje pomoc hráčů, aby pobyt v Jáchymovských dolech přežil. Na konci trasy máte díky aplikaci možnost se s Peckou vyfotit, a tak budete mít originální památku na tento výlet.

Nikdo vás nevězní, tak vyražte!

5. Actionbound – aplikace, která učí

Navštivte místa naučné stezky s pomocí aplikace Actionbound! Dozvíte se v ní další zajímavé informace a vyzkoušíte si interaktivní úkoly k jednotlivým zastavením naučné stezky. Postupujte podle níže uvedených kroků k získání vaší jazykové verze:

* Pokud nemáte datové spojení, stáhněte si celý obsah Actionbound během připojení na wifi (tlačítko „Download bound“ po naskenování QR kódu / vyhledání Actionbound). Ujistěte se, že máte povoleno GPS připojení. Používání aplikace je bezplatné.

Vytvořte si vlastní Bound na www.actionbound.com.

Actionbound

O aplikaci Actionbound

„Hra je nejvyšší forma výzkumu“ (Albert Einstein).

S aplikací Actionbound a jejím editorem v prohlížeči (Bound-Creator) si můžete snadno vytvořit vlastní studijní cestu, takzvaný bound, a zpřístupnit ji ostatním.

Využitím potenciálu digitálních médií a gamifikace můžete proměnit jakékoliv téma v interaktivní cestu objevování. Nechte své hráče prozkoumat téma odpovídáním na kvízy, řešením hádanek a zvládnutím zábavných misí. Vyprávějte příběh tím, že necháte hráče, aby se stali jeho součástí. Pomocí Actionbound můžete vytvořit zážitek, který je nejen zábavný pro vaše žáky, ale přináší kreativní příležitost i vám.

Actionbound je start-up z Berlína. Jeho cílem je zpřístupnit gamifikaci všem, aby tak kdokoli mohl do učení zahrnout hravé prvky. Jednotlivci používají Actionbound k vytvoření zábavných aktivit pro narozeninové oslavy nebo rozlučky se svobodou. Učitelé jej využívají k obohacení výuky. Instituce jako muzea nebo univerzity jej využívají k vytváření interaktivních prohlídek pro své návštěvníky. Malé i velké společnosti používají jedinečný pedagogický přístup Actionboundu ke školení a vzdělávání svých zaměstnanců.

6. Pár slov o zrodu této příručky a jejích partnerech

Jak už je patrné z titráže, tato příručka vznikla jako materiál k pilotáži pro učitele a pracovníky s mládeží, kteří se účastnili projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“ organizovaného v roce 2019 obecně prospěšnou společností EUTIS ve spolupráci se Spolkem Politictiči vězni.cz a německou nevládní organizací BBAG e.V. Projekt byl kofinancován z programu Erasmus+. Další informace o aktivitách všech tří organizací naleznete na webových stránkách www.eutis.cz, www.politictivezni.cz a www.bbag-ev.de.

Program Erasmus+ mládež je zaměřen na oblast neformálního vzdělávání a jeho cílovou skupinou jsou mladí lidé ve věku 13 až 30 let a pracovníci s mládeží. Mezi obecné cíle programu Erasmus+ patří motivace mladých lidí k aktivnímu přístupu, zapojení do společnosti a odstraňování bariér. Nabízí jim možnost realizovat jejich vlastní nápady, zvýšit mobilitu a jazykovou vybavenost a získat praktickou zkušenost s prací v mezinárodním prostředí. Program klade velký důraz na rovnocenné začlenění všech mladých lidí včetně těch s omezenými příležitostmi, a tím přispívá k rozvoji jejich tolerance a solidarity. Neodlíná součástí je také podpora pracovníků s mládeží a jejich dalšího vzdělávání. Program se zároveň zaměřuje na vybudování evropského systému pro rozvoj a inovaci neformálního učení.

Za pilotáž navržených edukačních postupů a konkrétních úkolů na jednotlivých místech jáchymovské paměti patří všem aktivním účastníkům projektu velký dík. Další poděkování je třeba směřovat Úřadu vlády ČR, který tuto příručku vytiskl v rámci programu Evropa pro občany (viz níže). Hlavní obsahová náplň této příručky pak pochází z tvorby a edukačních aktivit dobrovolnického Spolku Politických vězňů, který pod vedením Tomáše Boušky spolupracoval na koncepci materiálů pro výuku webové stránky Uran v česko-německém pohraničí spuštěné vzdělávacím think-tankem Georg Eckert Institut.

Čeští a němečtí účastníci zapojení do projektu „Learning from the Past: How to Mediate Historical Topics in Civic Education“, 2019

7. Prostor pro poznámky a dojmy z vašeho putování

EVROPA PRO OBČANY 2014–2020

Úřad vlády České republiky

CÍLE A PRIORITY

- Přispět k tomu, aby občané porozuměli Unii, jejím dějinám a rozmanitosti,
- pomáhat rozvíjet evropské občanství a zlepšovat podmínky pro občanskou a demokratickou účast na úrovni Unie.

a kulturních, mládežnických, vzdělávacích a výzkumných organizací. Města/obce nebo jejich výbory pro partnerství obcí nebo sítě, místní/regionální orgány na dalších úrovních, federace/sdružení místních orgánů. Fyzické osoby NEJSOU v rámci tohoto programu způsobilé.

STRUKTURA PROGRAMU

Oblast 1 – Evropské historické povědomí

Oblast 2 – Demokratická angažovanost a aktivní občanství

Opatření:

- partnerství měst,
- sítě měst,
- projekty občanské společnosti.

MECHANISMY FINANCOVÁNÍ

Výše grantu je vypočtena na základě systému paušálního financování stanoveného pro jednotlivá „rozmezí“. Pro všechny zúčastněné země platí stejné parametry.

ZPŮSOBILÍ ŽADATELÉ

Neziskové organizace, včetně organizací občanské společnosti, sdružení přeživších

KRITÉRIA PRO UDĚLENÍ GRANTU

30 % soulad s cíli programu a programové oblasti,
35 % kvalita plánu činností v rámci projektu,
15 % šíření,
20 % dopad a zapojení občanů.

KALENDÁŘ NA OBDOBÍ 2020

Oblast 1 – Evropské historické povědomí

Uzávěrka pro podání žádostí:	Období způsobilosti: Projekty musí být zahájeny mezi:
1. února 2020	1. zářím 2020 a 29. únorem 2021

Oblast 2 – Demokratická angažovanost a aktivní občanství

Opatření:	Uzávěrka pro podání žádostí:	Období způsobilosti: Projekty musí být zahájeny mezi:
Partnerství měst	1. února 2020	1. červencem 2020 a 31. březnem 2021
	1. září 2020	1. únorem a 31. říjnem 2021
Sítě měst	1. března 2020	1. zářím 2020 a 29. únorem 2021
	1. září 2020	1. březnem a 31. srpnem 2021
Projekty občanské společnosti	1. září 2020	1. březnem a 31. srpnem 2021

KONTAKTY

Národní kontaktní místo programu Evropa pro občany

Oddělení Evropských programů a fondů

Úřad vlády České republiky, nábřeží Edvarda Beneše 4, CZ Praha 1, 118 01

Mobil: +420 725 755 503, e-mail: hradecky.pavel@vlada.cz

EACEA – Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast

Unit C1 Europe for Citizens, Avenue du Bourget, 1 (SPA 203/85), B-1140 Brussels – Belgium

http://eacea.ec.europa.eu/europe-for-citizens_en

Oblast 1 – Evropské historické povědomí: EACEA-C1-REMEMBRANCE@ec.europa.eu

Oblast 2 – Demokratická angažovanost a aktivní občanství: EACEA-C1-TT-NT@ec.europa.eu (Partnerství měst a Sítě měst)

EACEA-C1-CIVILSOCIETY@ec.europa.eu (Projekty občanské společnosti)

Learning from the Past

HOW TO MEDIATE HISTORICAL
TOPICS IN CIVIC EDUCATION

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

WWW.JACHYMOVSKPEKLO.CZ